

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุค 4.0

BUDDHIST TEACHINGS ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL IN 4.0

ณรงค์ ปัดแก้ว*

Narong Padkeaw

บทคัดย่อ

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในยุค 4.0 ในปัจจุบันตามนโยบาย Thailand 4.0 พบว่า สังคมไทยที่ผ่านมายังติดกับดักรายได้ปานกลางก็เพราะ สังคมไม่สามารถที่จะขยับขึ้นไปแข่งขันกับประเทศคู่แข่งที่ขับเคลื่อนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจาก มนุษย์ไม่มีการพัฒนาตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความไม่สมดุลเท่าเทียมกัน หลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมคำสอนให้มนุษย์เกิดความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุข และยุติธรรม หลักศาสนาจึงเป็นตัวเชื่อมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การยึดหลักแนวคิดเรื่องทางสายกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา” อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมมังคะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จากแนวคิดนี้เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ดีงาม โดยไม่ข้องแวะในทางสุดโต่ง โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำสร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ดีงามไม่เบียดเบียนผู้อื่น และตนเอง สร้างความยั่งยืนในสังคมอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น สังคมไทยต้องร่วมมือกันในการหลุดพ้นกับดักของรายได้ปานกลางเหล่านี้ ผ่านการขับเคลื่อนด้วยปัญญา 1) สร้างความมั่นคงแก่สังคม 2) ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม 3) ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต ในลักษณะของการบูรณาการในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสร้างคุณค่าให้แก่สังคมมากกว่าตนเองโดยยึดหลักสิกขา 3 หรือไตรสิกขา คือ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) เป็นสังคมที่มีความพอเพียง โดยมีคนชนชั้นกลางเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดความเท่าเทียมในสังคม ด้านความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับต่ำ มีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนแก่ประเทศต่อไป

คำสำคัญ: หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา, การพัฒนาสังคม, ยุค 4.0

ABSTRACT

The Buddhist teachings on social development in 4.0 Era nowadays regarding to Thailand policy, found that: From the passed Thai's social still adhere to medium income level toward to the

* อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

highest income level people in the country. We trapped with the medium income level people in the country this cause we could not move to compete with the competitor countries that move with science, technology, innovation and creativity. Therefore, population do not have much development according to the transformation that occurred to changes modern world. Thus it caused the problem in the inequality and the unbalance in social. The religion, Buddhism instruction become the center urgings people cause them understand the behavior and the way of happiness lives and justify. Buddhism instruction is also the connection that make sustainable development for example, the adhering Buddhism instruction on the way of notion toward to the middle way about "Moderate Practice". The noble path, which has eight factors: Right View, Right Resolve, Right Speech, Right Conduct, Right Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration. From this way of notion is the way toward to be good intention we don't involve in the inordinate way. Based on the knowledge and understanding which was the main creative of behavior and purity mindset, we never interrupted on others.

Consequently Thai society must cooperate to build our social sustainability with good quality, Thai's social must be united to be free from the medium income level people in the country then moved by intellect: 1) To build stability social 2) To reduce social inequality 3) Principles of living life. The characteristics of integration in Buddhist doctrine it creates value for the society more than itself, the threefold training morality, concentration and wisdom. Thus, the main component that made the social full of happiness and harmonious the social will be sufficiently and make the medium income level people in the country be equality in social. Thus, the inequality will be in the lower level. Then, the environment will be in good condition and healthier life. Last but not least the Buddhism instruction will make the social stability, prosperity and sustainable further to the country.

Keywords: Buddhist teachings, Social development, Social in 4.0 Era.

บทนำ

สังคมปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมอาจเป็นไปได้ทั้งในเชิงบวกหรือเชิงก้าวหน้า ส่งผลที่พึงปรารถนาแก่ผู้อยู่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง และเป็นไปได้ในทางตรงกันข้าม สังคมมักจะกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงไปตามแผน เป็นไปตามความต้องการของสมาชิกทั้งหมดในสังคม ความทันสมัยของโลกในยุคปัจจุบัน ทำให้ประชาชนต้องเข้ามามีบทบาทเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีงามให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเข้าใจวิถีชีวิตแห่งชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี หรือความเป็นอยู่ของประชาชน จนสามารถเป็นผู้นำทางด้านความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องได้ ซึ่งก็จะเป็นการนำสิ่งต่างๆ มาประยุกต์ และปรับปรุงให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยผ่านคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสอนต่างๆ พุทธศาสนิกชนก็ได้ถือปฏิบัติกันมาช้านาน วัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจศีลธรรม

และพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งในทางสังคม วัฒนธรรมและศาสนา วัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำเอาพุทธธรรม มาอบรมสั่งสอนประชาชน ให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุขและยุติธรรม

หลักคำสอนกับการพัฒนา

ในพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงหลายประการ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในที่นี้จะได้สรุปในลักษณะแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้มานำเสนอไว้เพียงบางประการที่เป็นหลักสำคัญและมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน คือ แนวคิดเรื่องทางสายกลาง คำว่า “ทางสายกลาง” นี้ ตรงกับภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรก คือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีใจความว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่า เป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซบเซาและไม่สุดโต่งอย่าง ได้แก่ การไม่หมกหมุ่นในกามสุขและการทรมานตนเอง เป็นทางที่นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง มุ่งสู่ความสงบและความรู้ยิ่ง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั้น คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จากแนวคิดนี้ อาจจะสรุปลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตคนทั่วไปได้ว่า เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ดียิ่ง โดยไม่ซบเซาและไม่สุดโต่ง ได้แก่ วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงาม ความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ความอโรยหรือเปลือกนอกของวัตถุต่างๆ ที่น่าพอใจ มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หย่อนเกินไป คือ ปล่อยให้ตนเป็นทาสของวัตถุเกินไปและไม่ทำตัวให้ลำบาก เช่น ตระหนี่ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวในสิ่งที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ติงเกินไป เป็นลักษณะของความไม่พอดี แต่ให้ดำเนินชีวิตสายกลาง คือ ถือหลักความพอดี พอเหมาะ ถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี 8 ประการ คือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ดียิ่ง (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังยังคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ) การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำสร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ดียิ่ง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง

เช่นเดียวกับ พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ข้อสังเกตว่า คำว่า “พัฒนา” ในภาษาบาลีหรือสันสกฤตนั้น หมายถึง ยุ่งยากหรือสับสนและในพุทธศาสนานั้นพัฒนาการมีความหมายทั้งในแง่เจริญและเสื่อม “อะไรคือหนทางที่ชาวพุทธจะเผชิญกับลัทธิวัตถุนิยมสมัยใหม่” ไม่ว่าจะเป็นมาในรูปแบบทุนนิยมหรืออาณานิคมแบบใหม่ ในรูปบริษัทข้ามชาติ หรือในรูปของลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ตาม หนทางหนึ่งที่ชาวพุทธจะกระทำการได้ในกรณีนี้ที่ตระหนักถึงปัญหาก็คือ การเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามต่างๆ นโยบายจึงจำเป็นต้องมีมาตรการที่จะขจัดความอยุติธรรมทางสังคมในทุกรูปแบบเช่น¹

¹ พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมกับการแก้ปัญหาสังคม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทธาดา พับลิเคชั่น จำกัด. 2548), หน้า 83-102.

1) การกลับไปหา วัฒนธรรมประเพณีและคุณค่าทางจิตใจด้วยการจัดอิทธิพลต่างแดนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความเกลียดชังในหมู่ประชาชนและยังเป็นตัวทำลายความงามแห่งชนบทรรมนิยมประเพณี

2) ระบบการศึกษาที่จะให้ความเสมอภาคทางโอกาสแก่สมาชิกของสังคมทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนจะอยู่เมืองหรืออยู่ชนบทก็ตาม

3) นโยบายเศรษฐกิจที่ไม่สร้างช่องว่างในหมู่ประชาชน ควรจะมีนโยบายที่ป้องกันไม่ให้คนส่วนน้อยร่ำรวยยิ่งขึ้น โดยตัดโอกาสความเป็นอยู่ที่ป้องกันไม่ให้คนส่วนน้อยร่ำรวยยิ่งขึ้น รัฐบาลจะต้องยับยั้งการส่งสินค้าเข้าที่ฟุ่มเฟือยอันคนรายน้อยเท่านั้นที่จะได้บริโภค

4) จัดระบบกองทัพใหม่ให้การศึกษาทหารให้เป็นมิตรกับชาวบ้านไม่ให้เกิดขี้อและการสร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชน

5) ปฏิรูปชีวิตในชนบท ช่วยเหลือชาวนาและพ่อค้าคนกลางระดับเล็กที่จะทำการงานอาชีพและรวมตัวเพื่อการปรับปรุงการผลิตและการจำหน่ายให้ดีขึ้นและควรให้กำลังใจตลอดจนปกป้องผู้ที่เข้าไปช่วยงานพัฒนาชนบท

6) ใส่ใจสภาพแหล่งเสื่อมโทรมในสังคมชุมชนแออัด

ดังนั้นถ้ามนุษย์ไม่ประยุกต์พระธรรมคำสั่งสอนที่เป็นแก่นมาใช้ให้ทันทั่วถึงเพื่อนำสังคมไปในทางที่สะอาด ที่สว่างและสงบ ด้วยเมตตาธรรม เพื่อหาทางให้เกิดสันติสุขแก่มวลชน

การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ มองว่า ความพยายามบรรลุถึงผลสัมฤทธิ์แห่งการพัฒนาโลกมุ่งเน้นให้มนุษย์ปฏิบัติการประนีประนอมกับธรรมชาติและดำเนินชีวิตอย่างมีเศรษฐกิจที่ดี โดยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย²

เช่นเดียวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระเทพโสภณ มองว่า³ การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

1) สัมมาพัฒนา คือ การพัฒนาถูกทาง เป็นการพัฒนาที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง แล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคน

2) สมพัฒนา คือ การพัฒนาที่สมดุล ต้องมีความสมดุลทั้งเรื่อง มนุษย์ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความสมดุลนั้นจะต้องเป็นความสมดุลสองชั้นคือ

2.1) สมดุลในแต่ละส่วน

2.2) สมดุลทั้งสามส่วน คือ ให้การพัฒนาแต่ละส่วนดำเนินไปอย่างได้สัดส่วนระหว่างกัน นั่นก็คือ มนุษย์ที่สมบูรณ์ ควรเป็นมนุษย์ที่มีความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่กัน โดยคำว่า “มี” ให้หมายถึง การปฏิบัติเป็นทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม “การเดินทางสายกลาง”

ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎก⁴ ก็เช่นกัน มองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมควรประกอบด้วย 4 ปัจจัยหรือพัฒนา 4 ระบบ คือ

² Csd “Model concept Sustainable Development of UN”.

³ พระเทพโสภณ(ประยูร ธัมมจิตโต). ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี.(มูลนิธิพุทธธรรม. 2540). หน้า 164.

⁴ ป.อ.พระธรรมปิฎก, การพัฒนาที่ยั่งยืน. (มูลนิธิพุทธธรรม. 2539). หน้า 165.

1) พัฒนาระบบมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์มีธรรมชาติเป็นผู้มีเจตน์จำนงหรือมีความต้องการ จะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการประเภทฉันทะ (ความต้องการที่ดี พอดี) การพัฒนามนุษย์ต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา

2) พัฒนาระบบสังคม จะต้องทำให้สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีระบบระเบียบพฤติกรรม ส่งเสริมการทำความดี เอื้อต่อการทำประโยชน์กันและกัน มีความมั่นคง มีสันติภาพไม่ทำลายธรรมชาติ เกื้อหนุนธรรมชาติ

3) พัฒนาระบบธรรมชาติ มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่ควรคิดเอาชนะธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ หากควรมีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติกลมกลืนกับธรรมชาติ แล้วพัฒนาและอนุรักษ์ธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยความสะดวก ความรื่นรมย์ ช่วยในการพัฒนากาย จิตใจ และปัญญาของมนุษย์

4) พัฒนาระบบเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายอินทรีย์ของมนุษย์ ทำให้เพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ บำรุงรักษาความสุखสวดกสบายให้กับมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยีมีทั้งส่วนที่เป็นผู้ผลิตเองและเป็นผู้ใช้ การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือ ใช้เทคโนโลยีอย่างเต็มความสามารถของมันในการพัฒนามนุษย์สังคม

การพัฒนาระบบดังกล่าวมองปัจจัยทั้ง 4 อย่างเชื่อมโยงกัน โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางให้พัฒนาแต่ละระบบและให้แต่ละระบบทำประโยชน์ซึ่งกันและกันด้วย คือ มนุษย์ทำประโยชน์ตนประโยชน์สังคม ประโยชน์ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ขณะที่สังคมก็มีสันติภาพแล้วเอื้อต่อมนุษย์ธรรมชาติและเทคโนโลยีดังนี้ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็จะยั่งยืนถาวร

สังคมในยุค 4.0

Thailand 4.0 นับเป็นกระแสที่ได้รับการกล่าวถึง และวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างมากมาย ทั้งนี้คงเนื่องมาจากเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของรัฐบาล ที่จะขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายที่จะเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เมื่อมองถึงพัฒนาการของสังคมไทยที่ผ่านมาสังคมไทยยังติดกับดักรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูงการติดอยู่ในกับดักประเทศรายได้ขนาดปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังติดอยู่ใน “Competitive Nutcracker” กล่าวคือ เราไม่สามารถที่จะขยับขึ้นไปแข่งขันกับประเทศคู่แข่งที่ขับเคลื่อนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ อาทิ ญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้ ในขณะเดียวกัน เราก็ไม่สามารถขยับลงมาแข่งกับประเทศคู่แข่งที่ขับเคลื่อนด้วยการผลิตสินค้าต้นทุนต่ำ ด้วยแรงงานจำนวนมากและราคาถูก ประเทศไทยต้องเผชิญกับ “กับดักความเหลื่อมล้ำ” (Inequality Trap) กล่าวคือ ช่องว่างของรายได้และโอกาสของคนจนและคนรวยห่างออกมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูงเป็นอันดับ 3 ของประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก รองจากรัสเซีย และอินเดีย และใน 5 ปีที่ผ่านมา คนเพียง 1% เป็นเจ้าของความมั่งคั่งของคนทั้งประเทศรวมกัน มหาเศรษฐีระดับพันล้านในประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก 5 คนในปี 2551 เป็น 28 คนในปี 2558 แต่คนไทย 10% หรือประมาณ 7 ล้านคน ยังมีชีวิตอยู่ได้เส้นความยากจนคนไทยมากกว่า 3 ใน 4 ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินใดๆ เลย โฉนดที่ดิน 61% ของประเทศไทยอยู่ในมือประชากร 10%

นอกเหนือจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางและกับดักความเหลื่อมล้ำ อีกหนึ่งกับดักที่ประเทศไทยเผชิญคือ “กับดักความไม่สมดุล” (Imbalance Trap)⁵ โดยในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเห็นความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่ละเลยการรักษาสິงแวดล้อม การสร้างสังคมที่อยู่ดีมีสุข และการยกระดับศักยภาพและภูมิปัญญามนุษย์ จนส่งผลกระทบเชิงลบในมิติต่างๆ มากมาย Thailand 4.0 เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาสังคมประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุล พร้อมๆกับเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ ประเทศในโลกที่หนึ่ง ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในบริบทของโลกอย่างเป็นรูปธรรม คือ อยู่ใน “สังคมไทย 4.0” ที่เป็นสังคมที่มีความหวัง (Hope) เป็นสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) เป็นสังคมที่มีความพอเพียง โดยมีคนชนชั้นกลางเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดความเท่าเทียมในสังคม ความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับต่ำ มีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนแก่ประเทศต่อไป

ความจำเป็นต่อการพัฒนาของคนไทย

จะเห็นได้ว่า อุปนิสัยของคนไทย ในยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปแต่อุปนิสัยของคนไทยไม่เคยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองตามมา การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นได้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ได้ ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด

แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการพัฒนาสังคมไทย ก็คือ การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่า ในแผนฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จะเน้นการพัฒนาที่มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งการพัฒนาที่บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักหนึ่งในสังคมไทย ที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมไทย ก็พบว่า ในอดีตพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับสังคมไทย จนคนไทยมีลักษณะนิสัยที่เด่นชัด คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบสนุกและชอบทำบุญ ซึ่งนับเป็นความพิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องบุญเข้าด้วยกัน เมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัดตามแบบอย่างตะวันตก พระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมา เนื่องจากสังคมไทยไปต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยเริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับเอาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเข้ามา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีความมั่งคั่ง

⁵ กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน. 2559

อุตสาหกรรมแบบตะวันตก ทำให้สังคมไทยมีสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา modernization without development” คือการที่ประเทศไทยมีความทันสมัยจริงแต่ภายนอก แต่ในเนื้อหาแล้วไม่ได้พัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

การที่สังคมไทยได้รับเอาความเจริญแบบตะวันตกเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรม ทำให้สังคมไทยรับเอาความเจริญตามแบบอย่างตะวันตกอย่างเต็มที่ แต่การรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น ไม่สอดคล้องกับภูมิหลังของสังคมไทย เพราะคนไทยมักจะรับเข้ามาในแง่ของการสันทนาการ หรือรับเอาแต่สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ทำให้คนไทยที่แต่เดิมมีวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม และมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายอยู่แล้ว กลับเสียดิตความสบายจากวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้น และกลายเป็นคนมักง่ายมากยิ่งขึ้น โดยขาดพื้นฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่เป็นวัฒนธรรมแห่งการใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” ซึ่งเป็นนโยบายที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาลนั้น สำคัญที่สุด ย่อมอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีศักยภาพหรือคุณภาพในการที่จะไปพัฒนาในภาคส่วนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้⁶

นั่นก็คือการสร้างคนไทยให้มีจิตใจวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อันเป็นลักษณะของความใฝ่รู้ รักความจริง ชอบเหตุผลนิยมปัญญา ชอบค้นคว้า แสวงหาสืบสาว ตรวจสอบ และการทดลองจนค้นพบความจริง และจิตใจของนักเทคโนโลยีที่ใฝ่สร้างสรรค์ภายใต้การยึดหลักธรรมในการปฏิบัติให้เป็นสังคมแบบวิถีพุทธ โดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตมากกว่ามุ่งเน้นรูปแบบสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งเน้นรูปแบบการแข่งขัน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสังคมอุตสาหกรรมและสังคมแบบวิถีพุทธ⁷

สังคมอุตสาหกรรม	สังคมแบบวิถีพุทธ
- แสวงหาวัตถุ - แสวงหาความต้องการอย่างต่อเนื่อง - บริโภคไร้ขอบเขต - ทำงานเพื่อตนเอง - ชอบการแข่งขัน - ยึดหลักการต่อสู้ด้วยความรุนแรง - เอาัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ - ครอบงำทางความคิด - แบ่งแยกชนชั้น - มุ่งเน้นการใช้อำนาจ - ตัวเงินเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต	- ไม่ลุ่มหลงวัตถุ - เน้นการพึ่งตนเอง - บริโภคที่จำเป็นอย่างมีเหตุผล - ทำงานเพื่อส่วนรวม - เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท - ทำงานเพื่อสังคม มุ่งเน้นการให้ทาน มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ - มีอิสระเสรีในการใช้ความคิด - ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน - มุ่งเน้นการทำงานร่วมมือ - ความสุขตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็น

⁶ พิชาย รัตนดิลก, ไทยแลนด์ 4.0 การต่อสู้ในสงครามที่ไม่มีวันชนะ. ผู้จัดการ online.

⁷ พลโทฉลอง โชติโกะคาม, เปรียบเทียบสังคมอุตสาหกรรมและสังคมแบบวิถีพุทธ. 2542.

สังคมอุตสาหกรรม	สังคมแบบวิถีพุทธ
- ครอบครัวเดี่ยว - สังคมเมือง	สิ่งที่น่าปรารถนา - ครอบครัวขยายแบบเครือญาติ - สังคมชนบท

จะเห็นได้ว่า สังคมวิถีพุทธนั้นมีความยั่งยืนมากกว่าสังคมแบบอุตสาหกรรม สังคมวิถีพุทธเป็นรูปแบบหนึ่งในการจะพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจาก มีการส่งเสริมการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ โดยยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต ปัญญาไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ถ้าหากปราศจากสิ่งที่ช่วยระบับความสุข ความสุขที่แท้จริงมาจากตัวเรา ความมีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่น

การเข้าสู่สังคมในยุค 4.0 ตามวิถีพุทธ

การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของสังคมไทย จึงต้องเปลี่ยนจากการเจริญเติบโตแบบ "รากแขนง" เป็นการเจริญเติบโตแบบ "รากแก้ว" โดยอย่างน้อยต้องยืนอยู่บนขาของตนเอง องค์กรความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อวันหนึ่งจะได้มีอุตสาหกรรมที่แข็งแกร่งและวิสาหกิจที่แข็งแรง สร้างความยั่งยืนในสังคมอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น สังคมไทยต้องร่วมมือกันในการหลุดพ้นกับดักของรายได้ปานกลาง ผ่านการขับเคลื่อนด้วยปัญญา

- 1) สร้างความมั่นคงแก่สังคม
- 2) ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
- 3) ยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต

ในลักษณะของการบูรณาการร่วมมือกันสร้างคุณค่าให้แก่สังคมมากกว่าตนเองส่งเสริมในด้านต่างๆ เช่น⁸

1) ด้านพฤติกรรม ส่งเสริมให้มนุษย์มีวินัยในการทำงานหาเลี้ยงชีพ มีวินัยต่อการใช้ชีวิตต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ด้านจิตใจ ส่งเสริมในเรื่องของคุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของความสุข ความพอใจ ความสดชื่น เบิกบาน การทำให้เกิดและการตอบสนองต่อสิ่งเหล่านี้ สังคมมนุษย์จะพัฒนาไปแนวทางสันติสุข

3) ด้านปัญญา ส่งเสริมในด้านความรู้ รอบรู้ มีความเข้าใจในหลักเหตุและผล มีทัศนคติ ค่านิยมและแนวคิดที่ถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของความรู้หลักเหตุและผล

ก่อให้เกิดพุทธวิถีแห่งปัญญา เนื่องจาก ปัญญาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สามารถยกระดับของจิตมนุษย์และสามารถจัดความทุกข์ เพื่อให้มนุษย์ได้พบกับความสุขตามธรรมชาติที่แท้จริง การเน้นปัญญาและกระบวนการเสริมสร้างปัญญามีสาระสำคัญยิ่ง แนวทางในการเสริมปัญญาก็คือ ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางในคำสอนของพุทธนั้นมีใช้อะไรก็ได้ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสิ่งที่สุดขั้วทั้งสองข้างตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่เนื่องจากคำสอนของพุทธเน้นการปฏิบัติเป็นหลัก ดังนั้นเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้จริงก็จำเป็นจะต้องอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างให้มีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้

⁸ ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่2, (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2556). หน้า 17-19.

“ภิกษุทั้งหลายที่สุดสองอย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ การหมกมุ่นด้วยกามสุขในกามทั้งหลายอันเป็นการชั้นต่ำ ชั้นตลาดของบุรุษผู้มีชौरียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่งและการประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเองอันเป็นทุกข์ ไม่เป็นอริยะไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่ง”

ก็ทางสายกลางนั้น.....เป็นไฉน ทางนั้น ก็คือ มรรคอันเป็นอริยะมีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ประกอบด้วย⁹

1) สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ
2) สัมมาสังกัปปะ	ดำริชอบ
3) สัมมาวาจา	วาจาชอบ
4) สัมมากัมมันตะ	กระทำชอบ
5) สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ
6) สัมมาวายามะ	พยายามชอบ
7) สัมมาสติ	ระลึกชอบ
8) สัมมาสมาธิ	จิตมั่นชอบ

ถ้าหากจะจัดให้เห็นภาพ พบว่ามรรคที่มีองค์ประกอบ 8 ประการดังกล่าวก็คือ สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ กระบวนการรับรู้หรือเรียนรู้ที่ผ่านการปฏิบัติและได้ประจักษ์แจ้งจริง นั่นก็คือ พิจารณาถึง คีล สมาธิ และปัญญา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนายิ่งขึ้นไปอย่างต่อเนื่องนั่นเอง

สรุป

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุค 4.0 จึงต้องเริ่มจากมนุษย์ หรือการพัฒนาคน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “การภาวนา” ต้องเอาปัญญา (wisdom) กับศีล (ethics) ร่วมกับ จิตใจ (mental qualities) และความมีเมตตาเป็นตัวเชื่อมทำให้มนุษย์มีจริยธรรมในการดำรงชีวิตตามแบบวิธีพุทธอย่างยั่งยืน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการช่วยยกระดับจิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นจุดเน้นที่สำคัญของพุทธธรรม การนำหลักพุทธธรรมสู่การปฏิบัติอันเป็นระบบความรู้เกี่ยวกับชีวิตทั้งสิ้นและสังคมก็เป็นรากฐานของหลักประพฤติปฏิบัติหรือจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ที่ถูกต้องสอดคล้องกับสภาพตามความเป็นจริงของชีวิตและโลก โดยยึดหลักธรรม“มัชฌิมาปฏิปทา” อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จากแนวคิดนี้เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ดีงาม โดยไม่ข้องแวะในทางสุดโต่ง เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความไม่สมดุลระหว่างสังคม นับว่าเป็นหลักสำคัญและมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธในยุค 4.0

⁹ อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (สำนักพิมพ์ อมรินทร์.2544). หน้า 346-375.

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา. **พุทธทัศนะเพื่อการสร้างสรรค์สังคมใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ. 2537.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ทฤษฎะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: สามัคคีสาส์น จำกัด. 2540.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี. **พุทธเศรษฐศาสตร์** วิชาการ

ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. 2544.

พระครูโสภณปริยัติสุธี. **พุทธธรรมกับการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2 พะเยา: หจก.โรงพิมพ์เจริญอักษร. 2558.

พุทธทาสภิกขุ. **ศีลธรรมกับการแก้ปัญหาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทถาดา พับลิเคชั่น จำกัด. 2548.

ส.ศิริรักษ์. **พุทธทัศนะเพื่อการสร้างสรรค์สังคมใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ. 2537

สุทธิพร รัตนธรร ศรีธธา. **ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. 2553.

สุรพล ไกรสรารุณ. **สติปัญญา 4**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554.

อรรถพร ชูบำรุง. **ความพร้อมในการเผชิญโลกยุคปี 2000**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: พิมพ์บริษัทดับเบิล นายน์ พรินติ้ง จำกัด. 2542.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ**.

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. 2544.

อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. **พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมและการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์พิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย. 2542.